

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ КОЛОНІАЛІЗМУ В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (за матеріалами антиколоніальної правозахисної конференції «Права, війна, антиколоніалізм»)

Огляд присвячено антиколоніальній правозахисній конференції «Права, війна, антиколоніалізм», яка відбулася у Докторській школі імені родини Юхименків Національного університету «Києво-Могилянська академія» 13 грудня 2024 р. Співорганізаторами конференції були Amnesty International Ukraine, кафедра філософії та релігієзнавства НаУКМА та Докторська школа НаУКМА. Учасники й учасниці конференції порушували актуальні питання, пов'язані з правозахисною діяльністю, політиками формування знання та іншими викликами, що постають через колоніальну природу війни Росії проти України та потребують філософського осмислення.

Ключові слова: філософія війни, корінні народи, деколоніальна епістемологія, антиколоніалізм, війна, права людини.

Останнім часом в українських інтелектуальних колах дедалі частіше обговорюють питання, пов'язані з деколонізацією (див. Бажан, 2022; Жданкіна, 2024; Мазепа, 2023; Український Деколоніальний Глосарій). Війна Росії проти України є колоніальною війною, яка стосується нашої історії, культури, минулого і теперішнього. 13 грудня 2024 р. у Докторській школі імені родини Юхименків Національного університету «Києво-Могилянська академія» відбулася конференція на тему **«Права, війна, антиколоніалізм»**. Учасники конференції — українські освітяни, військові, академічні дослідники і дослідниці, філософи та філософині, публічні інтелектуали та інтелектуалки — зібралися з метою обмінятися думками і спробувати виробити рішення стосовно ключових викликів, які постають перед українським суспільством (і зокрема — у контексті правозахисної діяльності) внаслідок колоніальної політики Росії. Співорганізаторами конференції були Amnesty International Ukraine, кафедра філософії та релігієзнавства НаУКМА та Докторська школа НаУКМА.

Конференція складалася з двох панелей, під час яких запрошені спікерки і спікери ділилися власним досвідом, спостереженнями та ідеями. На панелі **«Виклики правозахисту в умовах колоніалізму»** виступали: фахівець з постколоніальних студій, професор кафедри філософії та релігієзнавства НаУКМА Тарас Лютий, культу-

рологиня та координаторка програми «Гендерна демократія» Фонду ім. Гайнріха Бюлля (бюро Київ — Україна) Галина Котлюк, директорка Amnesty International Ukraine Вероніка Вельч, історик і військовий Вахтанг Кіпіані, а також т. в. о. Постійної Представниці Президента України в Автономній Республіці Крим Ольга Куришко. Модераторкою дискусії була журналістка, гендерна експертка, директорка правозахисного департаменту DocuDays UA Анастасія Багаліка. У дискусіях порушували багато актуальних питань, і тут наведено лише деякі з них.

Тарас Лютий поділився міркуваннями стосовно природи імперіалізму. Він згадав, зокрема, про причини тоталітаризму у візії Ганни Арендт (Арендт, 2005), а також наголосив на тому, що специфікою саме російського імперіалізму є кооптація, «привласнення Російською імперією традицій і культур підлеглих народів», зокрема українського. Філософ також зазначив, що, на відміну від західного імперіалізму, спроможного рефлексувати щодо привласнень і визнавати певну провину, російському імперіалізму це невластиво. Галина Котлюк міркувала щодо відмінностей західного та українського фемінізму. Західні феміністичні рухи сформувалися у країнах, на територіях яких тривалий час не відбувалося війн, а тому для західних колег часто пріоритетом є закінчення війни без урахування контексту і потреб України. Також певним викликом

у комунікації із західними академічними спільнотами є необхідність боротися з романтизацією Радянського Союзу як нібито борця з імперіями. *Вахтанг Кініані* також долучився до обговорення антиколоніальної репутації Радянського Союзу, вказавши на наявність реальних фактів, які свідчать про його спротив західним колонізаторам у певні історичні періоди. Він також зауважив потребу вибудови в Україні відповідного наративу історії української колонізованості, у контексті якого потрібно буде приймати рішення, що ми вважаємо власним, а що — привнесеним колонізаторами. *Вероніка Вельч* наголосила на потребі збереження правозахисних практик в умовах колоніальної війни Росії проти України, а також поділилася міркуваннями стосовно деколонізації як осмислення травми та рушія для висування вимог задля відновлення справедливості. Вона також наголосила на потребі обміну інформацією та досвідом з країнами Глобального Півдня, які через недостатню обізнаність або ефективну російську пропаганду іноді отожднюють Радянський Союз із Росією. Про комунікацію з державами Глобального Півдня говорила також *Ольга Куришко*. Вона підкреслила необхідність дослуховуватися до досвіду інших колонізованих народів і ділитися інформацією також про такі позитивні досвіди і здобутки України, які безпосередньо не стосуються боротьби з російським колоніалізмом. Вона також вказала на проблему депортації та паспортизації українських дітей Росією як одну з ознак колонізації.

Після перерви, під час якої продовжувалися неформальні дискусії та обмін враженнями від першої панелі, під модеруванням історикині та завідувачки кафедри загальноосвітніх дисциплін у навчальному закладі «Зігмунд Фройд Університет України» Тетяни Швидченко розпочалася друга панель: «**Війна Росії проти України як колоніальна війна**». Спікерками і спікерами цієї панелі були заступник генерального директора Українського інституту та засновник літературного проєкту «Кримський інжир» Алім Алієв, військовий і журналіст Дмитро Крапивенко, викладач Києво-Могилянської Бізнес-Школи (KMBS) і голова правління ГО Деколонізація Валерій Пекар, фахівець із прав корінних народів в Amnesty International Ukraine Сулейман Мамутов, а також поетеса та військова Ярина Чорногуз.

Алім Алієв вважає однією із характерних ознак російської колоніальної війни проти України вираз «одиннарод» (одним словом), який символізує заперечення права на окреме існу-

вання та права на самостійне майбутнє в Україні як держави та українців як нації. Він також зауважив, що деколонізація зараз дуже на часі, адже саме під час криз і потрясінь стаються найкращі суспільні зміни, і що, окрім вияву у перейменуваннях населених пунктів чи назв вулиць, важливою частиною деколонізації є також переосмислення власної історії та культури, їхнього місця у глобальних процесах. *Дмитро Крапивенко* зазначив, що «нерозуміння і небажання розуміти місцеву культуру, її цінність і значущість» — характерна ознака російської колоніальної війни проти України. Він зауважив, що нове покоління росіян, які вирости у путінській Росії, вже має сформований канон і особливе розуміння історії, де «ікона царя Ніколая може сусідити з портретом Сталіна», тоді як «хороші українці» мають бути веселими простакуватими російськомовними людьми, які чекають на «визволителів». Військовий стверджує, що усе, що не вкладається у цю картину, росіяни готові знищувати. *Валерій Пекар* зауважив, що Росія — «сліпа пляма на світовій мапі імперіалізму і колоніалізму». Він також згадував риси російського колоніалізму: ідея «одного народу» (тут він погоджується з Алімом Алієвим), поселенський колоніалізм (що передбачає винищення місцевого населення та, зокрема, еліт), культурна апропріація (включно з темою деколонізації), порушення економічних прав колонізованих народів («викачування» природних ресурсів), прагнення домогтися ототожнення колонізованих із насильником (у випадку України — аби українці погодилися вважати себе росіянами). *Сулейман Мамутов* у контексті прав колонізованих народів відзначив проблемність теорії «солоні води», згідно з якою право на деколонізацію визнається за народами, які від імперії відділені морем чи океаном (див. Ryser, 2017). Свого часу ця аргументація була корисною для США у контексті корінних народів, однак її головним бенефіціаром після Другої світової війни став Радянський Союз. Також він наголосив на тому, що для корінних народів дуже важливим є визнання за ними права вільної, поінформованої і попередньої згоди (Free, Prior and Informed Consent) щодо них самих чи традиційної території їхнього проживання. Тут неправильно обмежуватися формальними консультаціями з корінними народами, адже мова йде саме про згоду корінного народу на прийняття рішень. Це поширюється не лише на культуру, а й на економічну сферу, розподіл і використання природних ресурсів. *Ярина Чорногуз*, порушивши питання колоніалізму у сфері культури і мистецтва, за-

значила, що українська література отримала образ «багостраждальної», і що інакше й не могло статися, враховуючи той колоніальний контекст і страждання, крізь які проходив і нині проходить український народ. Вона також зауважила, що у країнах Латинської Америки подекуди бракує інтересу до війни Росії проти України та українських деколоніальних наративів, оскільки українці, як і росіяни, є білими людьми (а колоніалізм традиційно пов'язується із расизмом стосовно колонізованих). Поетеса і військова припускає, що, можливо, однією з причин війни Росії проти України є, зокрема, культ в Росії білої людини і прагнення отримати «40 мільйонів білих людей».

Під час конференції було розглянуто ще чимало аспектів колоніалізму: корінні народи, фемінізм, українська культура та історія, непорозуміння із Глобальним Півднем, різноманітні тактики російської колоніальної політики, досвід бойових зіткнень із російськими військовими. Зокрема, під час першої панельної дискусії було також порушено чимало питань, пов'язаних із викликами, з якими Україна стикнеться після завершення колоніальної війни Росії проти України, а під час другої дискусії, у контексті обговорення корінних народів, йшлося про деколонізацію не лише України, а й Росії. Сподіваюся, ці обговорення слугуватимуть джерелом і стимулом для подальших антиколоніальних розвідок.

Список посилань

- Арендт, Х. (2005). *Джерела тоталітаризму* (В. Верлока & Д. Горчаков, Перекл.). Дух і Літера.
- Бажан, О. (2022). У чому полягає деколонізація в українському публічному просторі в умовах російсько-української війни? У В. Смолій (Ред.), *Перелом: війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками* (Г. Боряк & О. Ясь, Упор.) (Кн. 1, с. 109–111). Інститут історії України НАН України. <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/13cebfab-c653-458f-8711-909368802427>.
- Жданкіна, Л. (2024). Колоніальна правова спадщина та конституційний вимір захисту людських прав у постколоніальній Україні. У *Сучасні виклики приватного права в умовах війни: збірник наукових праць учасників круглого столу* (1 лютого 2024 року, Київ, Україна) (с. 37–42). НаУКМА, Факультет правничих наук, Кафедра приватного права. <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/c26229b4-ecb9-4eb7-ba03-eff6f70c90c5>.
- Мазепа, Я. (2023). Деколонізація: як очистити простір від російського. *Ukrainer*. <https://www.ukrainer.net/dekolonizatsiia/>.
- Український Деколоніальний Глосарій. <https://decolonialglossary.com.ua/>.
- Ryser, R. (2017). The “Blue Water Rule” and the self-determination of nations. *Center for World Indigenous Studies*. <https://www.cwis.org/2017/10/the-blue-water-rule-and-the-self-determination-of-nations/>.

References

- Arendt, H. (2005). *Dzherela totalitaryzmu* [*The Origins of Totalitarianism*] (V. Verloka & D. Horchakov, Transl.). Duh i Litera [in Ukrainian].
- Bazhan, O. (2022). U chomu poliahaie decolonizatsiia v ukrainskomu publichnomu prostori v umovah rosiisko-ukrainskoi viiny? [What is Decolonization About in Public Space Under the Conditions of Russo-Ukrainian War?]. In V. Smolii (Ed.), *Perelom: viina Rosii proty Ukrainy u chasovykh plastakh i prostorakh mynuvshyny. Dialohy z istorykamy* [*The Turning Point: Russia's War Against Ukraine in the Time Layers and Spaces of the Past. Dialogues with historians*] (H. Boriak & O. Yas, Upor.) (Vol. 1, pp. 109–111). Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/13cebfab-c653-458f-8711-909368802427> [in Ukrainian].
- Mazepa, Ya. (2023). Decolonizatsiia: yak ochystyty prostir vid rosiiskoho [Decolonization: How to Clean the Space from Russian Things]. *Ukrainer*. <https://www.ukrainer.net/dekolonizatsiia/> [in Ukrainian].
- Ryser, R. (2017). The “Blue Water Rule” and the self-determination of nations. *Center for World Indigenous Studies*. <https://www.cwis.org/2017/10/the-blue-water-rule-and-the-self-determination-of-nations/>.
- Ukrainskyi Decolonialnyi Hlosarii [*Ukrainian Decolonial Glossary*]. <https://decolonialglossary.com.ua/> [in Ukrainian].
- Zhdankina, L. (2024). Kolonialna pravova spadshchyna ta constytutsiinyi vymir zahystu liudskykh prav u postcolonialnii Ukraini [Colonial Legal Heritage and the Constitutional Dimension of Human Rights Protection in Post-Colonial Ukraine]. In *Suchasni vyklyky pryvatnoho v umovah viiny: zbirnyk naukovykh prats uchasykiv kruhloho stolu* (1 liutoho 2024 roku, Kyiv, Ukraina) [*Colonial Legal Heritage and Constitutional Dimension of Human Rights Defence in Postcolonial Ukraine*] (pp. 37–42). NaUKMA, Fakultet pravnychyh nauk, Kafedra pryvatnoho prava. <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/c26229b4-ecb9-4eb7-ba03-eff6f70c90c5> [in Ukrainian].

Veronika Puhach

**INTELLECTUAL CHALLENGES OF COLONIALISM
IN THE CONTEXT OF RUSSIA’S WAR AGAINST UKRAINE
(review of the anticolonial human rights conference “Rights, War, Anticolonialism”)**

The review is dedicated to the anticolonial human rights conference “Rights, War, Anticolonialism”, which took place at the Yukhymenko Family Doctoral School of the National University of “Kyiv-Mohyla Academy” on December 13, 2024. The conference was co-organized by Amnesty International Ukraine, the Department of Philosophy and Religious Studies of NaUKMA, and the Kyiv-Mohyla Doctoral School. Conference participants addressed pressing issues related to human rights work, epistemic policy formation, and other challenges arising from the colonial nature of Russia’s war against Ukraine—challenges that demand philosophical analysis.

Keywords: Philosophy of War, Indigenous Peoples, decolonial epistemology, anticolonialism, war, human rights.

Матеріал надійшов 25.02.2025

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)